

РОЗДІЛ 1

ЛОГІСТИКА - ІНСТРУМЕНТ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

1.1. Походження терміну та сутність логістики

1.2. Причини та етапи розвитку логістики

1.3. Мета і завдання логістики

1.4. Види логістики

1.5. Актуальність використання логістики в удосконаленні господарської діяльності підприємств України

1.1. Походження терміну та сутність логістики

Термін "логістика" (*англ. Logistics*) отримав сьогодні досить широке розповсюдження у сучасному суспільному житті та у бізнес середовищі. Сутність логістики полягає в інтегрованому управлінні рухом ресурсів від первинного джерела до кінцевого споживача. За висловлюванням відомого дослідника в цій сфері **Д. Бауерсокса** [24] "Логістика – це унікальна область діяльності, де ніколи не буває зупинок. Логістикою займаються всюди у світі по 24 години на добу, ... щоб забезпечити отримання продуктів та послуг там і тоді, де і коли вони необхідні. ... Те, що ми сьогодні називаємо логістикою, виникло із зародженням цивілізації".

Термін "логістика" має давні історичні корені та різні сфери застосування, причому в певні історичні періоди в нього вкладався різний зміст. Слово "логістика" грецьке за походженням та має місце у всіх основних європейських мовах. У Стародавній Греції воно означало "мистецтво міркування, виконання розрахунків", у Римській імперії - "правила розподілу продуктів". Далі переважало використання логістики у військовій сфері. У Візантійській імперії термін "логістика" застосовувався для забезпечення військ.

Автором перших наукових праць з логістики прийнято вважати військового теоретика **А. Жоміні** (1779-1869 рр.). В своїх працях він стверджував, що логістика охоплює широке коло питань, що включають планування, управління, матеріальне, технічне, продовольче забезпечення військ, а також визначення місця їх дислокації, будівництво доріг, укріплень та ін. Вважається, що деякі положення логістики застосовувались в армії Наполеона. Тому існує думка про те, що поняття "логістика" може походити від французького слова "loger" (житло, квартира). Як військова наука логістика сформувалась у середині XIX ст. Підходи логістики у військовій справі активно застосовувались в період Другої світової війни.

Поряд із військовою логістикою існувало інше трактування терміну. Так німецький філософ, математик, фізик **В. Лейбніц** (1646-

1716) називав логістикою математичну логіку. Таке значення терміну було підтверджено в 1904 р. на філософському конгресі в Женеві.

Таким чином, історично склались два різних підходи до розуміння та, відповідно, і сфери застосування терміну "логістика" – у військовій справі та у математиці. Із військової сфери логістика перейшла у господарську діяльність, спочатку як наука про управління рухом товарно-матеріальних ресурсів у сфері обігу, а потім також і у виробництві.

Вперше на можливість використання положень військової логістики в економіці вказав фахівець у сфері системного аналізу професор **О. Моргенштерн** (США), який у своїй праці 1951 р. [172] зазначив, що «... існує абсолютна подібність між управлінням забезпечення військ і управлінням матеріальними ресурсами у промисловості».

Практичне застосування логістики в господарській діяльності розпочалося у 60-і роки. У теперішній час логістика отримала розповсюдження не тільки в економічній, але і в інших сферах діяльності людей (соціальной, культурній, освітній тощо). З початку 90-х років термін "логістика" широко використовується не тільки в спеціальній літературі, але і в повсякденному спілкуванні, у засобах масової інформації.

Сьогодні у закордонній та вітчизняній літературі сформульовано багато різних визначень логістики, що пов'язане з розвитком даного науково-практичного напрямку. Отже, дослідниками приділяється увага як теорії, так і практиці управління всіма видами потоків (*матеріальними, людськими, інформаційними, фінансовими, сервісними та ін.*).

Для прийняття обґрунтованих рішень з управління потоками необхідні знання про концепцію, певні підходи, принципи, методи, моделі, а для реалізації цих рішень необхідна послідовність конкретних дій. Тому логістику розглядають *в двох аспектах*: як науку та як напрямок господарської діяльності.

Першим Європейським Конгресом з логістики, що відбувся у 1974 році, було сформульоване таке визначення: логістика – наука про планування, управління та контроль за рухом матеріальних, інформаційних і фінансових ресурсів в різних системах.

У термінологічному словнику **А.Н.Роднікова** [112] наведене таке визначення: логістика – це наука про планування, контроль та управління транспортуванням, складуванням та іншими матеріальними і нематеріальними операціями, які здійснюються у процесі доведення сировини та матеріалів до виробничого підприємства, внутрішньозаводської переробки сировини, матеріалів та напівфабрикатів, доведення готової продукції до споживача у відповідності з його інтересами та вимогами, а також передачі,

збереження і обробки відповідної інформації.

В.І. Сергєєв [120] розглядає логістику у широкому та вузькому сенсі. У широкому сенсі логістика - це наука про управління матеріальними потоками, інформацією, що пов'язана з ними, фінансами та сервісом у певній мікро-, мезо- чи макроекономічній системі для досягнення поставлених цілей з оптимальними витратами ресурсів. У вузькому сенсі, тобто з позицій бізнесу, логістика – це інструментарій інтегрованого управління матеріальними та пов'язаними з ними інформаційними, фінансовими потоками, а також супутнім сервісом, який сприяє досягненню цілей організації бізнесу з оптимальними витратами ресурсів.

В зарубіжній літературі частіше зустрічається трактування логістики як господарської діяльності, тобто процесу управління потоками. Уніфікацією та стандартизацією термінології з логістики за кордоном переважно займаються дві організації: **Рада логістичного менеджменту США** (Council of Logistics Management, CLM) та **Європейська логістична асоціація** (European Logistics Association, ELA).

Найбільш відомим та цитованим більшістю західних підручників, є визначення логістики, надане **CLM** у 1985 р.: "Логістика - це процес планування, виконання і контролю, ефективного з точки зору зниження витрат, потоку запасів сировини, матеріалів, незавершеного виробництва, готової продукції, сервісу і пов'язаної інформації від точки його зародження до точки споживання (включаючи імпорт, експорт, внутрішні та зовнішні переміщення) для повного задоволення вимог споживачів".

Європейською логістичною асоціацією сформульоване таке визначення: *логістика* - це організація, планування, контроль і виконання товарного потоку від проектування і закупівель, через виробництво і розподіл до кінцевого споживача з метою задоволення вимог ринку з мінімальними операційними та капітальними витратами [174].

Більш детальний аналіз існуючих трактувань терміна "логістика" провідними науковцями та авторський аналіз їх наведено у таблиці А.1 *Додатка А*.

Таким чином, більшість визначень трактує логістику як теорію і практику управління матеріальними та іншими потоками.

Вивчення і застосування логістики ґрунтується на розумінні логістичного підходу. **Логістичний підхід** змінює пріоритети в управлінні господарською діяльністю, головним об'єктом управління стає не продукт, а процес у формі логістичного потоку, який можна розглядати як ресурси в процесі руху та трансформації. В багатьох дослідженнях розглядають проходження наскрізного логістичного

поток, як основного об'єкту логістики, починаючи від первинного джерела сировини аж до кінцевого споживача.

Сукупність суб'єктів (окремих підприємств, служб всередині підприємства), через які послідовно проходить деякий логістичний потік, складає логістичний ланцюг.

Отже, **об'єктом дослідження та управління у логістиці є логістичний потік** (матеріальний, інформаційний, фінансовий, послуг тощо).

Використання логістичного потоку в якості об'єкта дослідження надає можливість розглядати всі стадії проходження продукту (видобуток сировини, виготовлення матеріалів, комплектуючих, складання виробів, виготовлення кінцевої продукції, транспортування й збуту) як єдиний процес трансформації й руху продукту праці й пов'язаної з ним інформації та здійснювати інтегроване управління господарською діяльністю підприємств, що беруть участь в цьому процесі.

Тобто логістичний підхід забезпечує, на відміну від традиційного, інтегроване управління, особливості якого були сформульовані **А.М. Гаджинським** і проявляються вони у:

- виділенні єдиної функції управління наскрізним логістичним потоком (як правило шляхом створення служби логістики);
- інтеграції окремих учасників логістичного процесу в єдину систему (на макрорівні – різних підприємств, на мікрорівні – різних служб підприємства).

Враховуючи інтеграційну суть логістичного підходу, можна дати таке визначення логістики. **Логістика** - це наука про інтегроване управління матеріальними та пов'язаними з ними потоками в різних (в тому числі економічних) системах.

Предметом дослідження логістики є оптимізація ресурсів в певній системі при управлінні всіма потоками.

З проведеного дослідження щодо визначення змісту та сфери застосування терміна "логістика", ми схилиємось до думки, що в цілому, логістика вирішує питання раціоналізації матеріальних та пов'язаних з ними фінансових, інформаційних та сервісних потоків, а також ефективного управління ними у процесі товароруху; у стратегічному аспекті вона виступає основним елементом погодження цілей усіх структурних ланок різного функціонального призначення та одним із чинників формування ключових компетенцій суб'єкта господарювання.

1.2. Передумови та етапи розвитку логістики

Особливості сучасного економічного розвитку створюють передумови для застосування та поширення логістики у господарській та інших сферах діяльності. Глобалізація економічних процесів,

перевищення пропозиції товарів над попитом спричиняють посилення конкуренції, що змусило підприємців звернути увагу на резерви, створювані логістикою. Рационально організовані логістичні системи дозволяють знизити собівартість продукції, поліпшити надійність та якість постачань. Обмеженість обсягів доступних енергоносіїв, зростання тарифів та відстаней перевезень змушують виконувати пошук шляхів підвищення ефективності (економічності) перевезень. Активізації застосування логістики на промислових підприємствах сприяло те, що з середини ХХ ст. уже практично були вичерпані інші резерви раціоналізації безпосередньо виробничих процесів. Широкі можливості для впровадження логістики створюють науково-технічний прогрес і, насамперед, комп'ютеризація процесу управління логістичними процесами. Завдяки досягненням в області комунікаційних технологій стало можливим здійснювати моніторинг всіх стадій руху продукту: від первинного джерела сировини через всі проміжні виробничі, складські і транспортні процеси і аж до кінцевого споживача.

Узагальнюючи підходи різних науковців [34; 63; 78; 128] до виділення етапів розвитку логістики в економічній сфері, ми сформували інформацію і представили її у таблиці 1.1.

Необхідно відмітити, що етапи теоретичного розвитку та практичного використання концепції логістичного управління відбувались майже одночасно. В розвитку логістики виділяють: дологістичну стадію та логістику 1-го, 2-го, 3-го та 4-го поколінь.

В дологістичний період управління матеріальним розподілом носило фрагментарний характер, що спричинило недостатню координацію дій між різними підрозділами підприємств. Розглядались проблеми раціонального руху матеріалів, сировини та готової продукції, однак транспортне, матеріально-технічне забезпечення та збут продукції розглядались як не пов'язані між собою сфери діяльності. І уже починаючи з 50-тих років ХХ ст. почала розвиватись логістика як науковий підхід до управління економічними системами.

Таблиця 1.1

Етапи розвитку логістики

Період часу	Етап	Характеристика
До 50-х рр. ХХст.	I – До логістичний	Управління матеріальними потоками носило фрагментарний характер, відділи постачання, виробництва, збуту підприємств функціонували окремо. В 50-ті роки поняття логістики увійшло в економічну термінологію.
60 – 70-ті рр. ХХст.	II – класична логістика (логістика першого покоління)	Створення на підприємствах відділів логістики, логістичних систем, що охоплювали сферу обігу. Використання логістичного підходу для управління матеріальними потоками в торгівлі, транспорті, постачанні, автомобілебудуванні. Перенесення акценту з внутрішньо фірмових на міжфірмові функції логістики.
80 – 90-ті рр.	III –	Розвиток систем логістики на основі всього підприємства.

XXст	логістика другого покоління, початок періоду неологістики	увага сфокусована на міжфункціональних компромісах ¹ , концепція "загальної відповідальності" (врахування соціальних, екологічних та політичних аспектів). Початок глобалізації світової економіки. Створення логістичних ланцюгів провідних компаній, спеціалізованих логістичних фірм (логістичних провайдерів). Виникає промислова, будівельна, агрологістика, туристична, міжнародна, глобальна логістика, єврологістика.
Кінець 90-х рр. XXст. - початок XXI ст.	IV – логістика третього покоління	Логістично зорієнтоване управління організацією, ланцюгом поставок, поява логістичних інтеграторів (4PL), регіональних логістичних центрів, макрологістичних систем. Логістику використовують всі галузі господарства, додаються банківська, «зелена», митна, геологістика. Логістичні системи виходять за межі економічної сфери (соціальна, екологічна, політична, педагогічна, медична тощо). Розробляються міжнародні і регіональні програми у сфері логістики.
Теперішній час і далі	V – логістика четвертого покоління	Глобальна революція в науці та техніці. Формування інфраструктури господарства кожної країни та всього світу, яка об'єднує всі галузі в єдину глобальну логістичну систему.

Характерною рисою періоду класичної логістики є те, що на підприємствах починають створюватись логістичні системи, але вони ще не охоплюють виробничу діяльність. Виникли перші логістичні концепції: "Планування потреб та ресурсів", "Точно до терміну"; логістичні системи MRP, DRP, Канбан. Серед галузей, де у той період використовувалась логістика, були: автомобілебудування, матеріально-технічне постачання, торгівля, транспорт. Відповідно виникла комерційна, постачальницька, транспортна логістика. Закінчувався період класичної логістики перенесення акценту з внутрішньофірмових на міжфірмові функції логістики. Критерієм формування оптимальної системи управління потоками став максимальний прибуток всіх суб'єктів-учасників логістичного процесу.

Розвиток логістики другого покоління пов'язують з 80 – 90-тими роками XX ст. На цьому етапі почали створюватись логістичні системи, що охоплювали уже діяльність всього підприємства. Основна увага стала приділятися міжфункціональним компромісам підприємств (фірм), включаючи виробничі та інші не логістичні підрозділи. Основним критерієм впровадження логістичного підходу стала мінімізація витрат всього підприємства, що вимагала знаходження компромісів між інтересами всіх його структурних підрозділів. *Наприклад*, працівники відділу маркетингу зацікавлені у збільшенні

¹ **Економічні компроміси** (гармонізація економічних інтересів) – категорія, що застосовується в процесі прийняття рішень по питаннях підприємницької діяльності та передбачає проведення розрахунків, які мають відображати інтереси як різних підрозділів фірми підприємця, так і всіх фірм, які беруть участь у логістичному процесі [15; 35]. Наприклад, рішення про розмір партії закупівель мають прийматись з урахуванням витрат виконання замовлення і витрат на утримання запасів.

сегменту ринку, це буде вимагати забезпечення надійності поставок та високої якості обслуговування споживачів. В свою чергу це призведе до збільшення обсягів запасів та необхідності виконання індивідуальних замовлень, що протирічить пріоритетам фінансового та виробничого відділів зменшувати витрати. І уже фахівці з логістики мають узгоджувати інтереси усіх учасників процесу, координувати різні функції і таким чином утримувати оптимальне співвідношення витрат, запасів та якості обслуговування. З середини 80-х років з'явився новий підхід до розвитку логістики – концепція "загальної відповідальності". Його відмінність – це врахування, окрім економічних, соціальних, екологічних та політичних аспектів.

Характерним для III-го етапу розвитку логістики є створення та розвиток діяльності логістичних провайдерів - спеціалізованих фірм, що надають послуги у сфері логістики. В цей період великі західні компанії починають здійснювати логістичну діяльність з урахуванням вимог міжнародних стандартів уже на глобальному, а не тільки на національному чи регіональному рівнях. Відбувається інтеграція у логістичному ланцюзі поставок провідних компаній світу через вертикальну інтеграцію постачальників, виробників і дистрибуторів, розвиток транснаціональних компаній (ТНК). До цього етапу відносять і так звану європеїзацію логістики. У 1993 році в межах Європейського союзу був створений єдиний ринок. Сформувались інтегровані транспортні системи, енергетичні системи, системи колективної безпеки тощо. Все це вплинуло на розвиток логістики зокрема і на інтеграцію бізнесу в цілому, усе більше компаній починають працювати в інших країнах. З'являється термін "єврологістика". До галузей, які стали використовувати логістику, можна віднести: всі галузі промисловості та агропромислового комплексу, будівництво, торгівля, туризм. І тому виділяють уже таку логістику: промислову, будівельну, агрологістику, туристичну, міжнародну, глобальну. Отримав інтенсивний розвиток електронний бізнес.

Логістика третього покоління (кінець 90-х рр. XX ст. - початок XXI ст.) – це трансформація системи управління в систему логістичного управління, що передбачає формування систем логістично зорієнтованого управління організацією та кооперацією організацій, інтегрованим ланцюгом поставок. Концепція та стратегія логістики виконують уже функції генеральних(корпоративних), а відділ логістики стає головним структурним підрозділом в системі управління організацією. На даному етапі з'являються фірми-логістичні інтегратори, які, крім доставки товару, беруть на себе функції формування та забезпечення єдиного ланцюга поставок (4PL), створюються універсальні регіональні логістичні центри (центри логістичних послуг), які об'єднуються в логістичні мережі. Логістику

використовують всі галузі господарства. До нових видів логістики можна віднести: банківську, митну, муніципальну, логістику держави, віртуальну логістику, геологістику та інші. Принципи логістики стали використовуватись не тільки в економіці, але і у соціальній сфері (соціальна логістика), політиці (політична логістика), педагогіці, психології (педагогічна або освітня логістика), медицині (медична логістика), демографії (демографічна логістика) та інші. Розробляються міжнародні і регіональні програми у сфері логістики, активно створюються макрологістичні системи.

Логістика четвертого покоління ставить завдання щодо формування інфраструктури господарства кожної країни та всього світу, що об'єднає промисловість, торгівлю, сільське господарство, інші галузі в єдину глобально узгоджену логістичну систему.

Отже, сучасний етап розвитку логістики визначають та впливають два основні чинники: глобалізація світової економіки і інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу, що породжують нові потреби споживачів в логістичних послугах і потребують розвитку різноманітних форм їх задоволення. Тому, до сучасних тенденцій розвитку логістики можна віднести [40; 78; 131; 143]:

1. Розширення асортименту пропонованих логістичних послуг:

- відстрочення, що полягає в тому, що в розподільну систему передається майже готова продукція, при цьому її модифікація або врахування останніх вимог споживачів відкладаються до найостаннішого можливого моменту, що істотно знижує рівень запасів;

- перевалка, використання прямого відвантаження, які зводять до нуля запаси і відповідні витрати в розподільних центрах;

- масовий випуск продукції на замовлення, що об'єднує вигоди масового виробництва з гнучкістю продукції на замовлення;

- пряма доставка через електронні мережі передачі даних, через кур'єрські служби, служби експрес-доставки посилок;

- послуга управління запасами продавцем, яка полягає в тому, що постачальники управляють як власними запасами, так і запасами, що зберігаються в нижніх ланках ланцюга постачань, що знижує загальні витрати;

- синхронізоване переміщення матеріалів, при якому інформація про рух матеріального потоку доводиться до всіх учасників ланцюга постачань одночасно, що дозволяє оперативню координувати переміщення матеріальних ресурсів.

2. Аутсорсинг - передача деяких функцій підприємства стороннім організаціям. Ця тенденція виявилася ще у 1980-х роках

спочатку в Західній Європі і Японії, пізніше в США, та зберігається і в даний час.

3. Удосконалення методів управління логістичними процесами. Розробляються нові і удосконалюються існуючі методи управління логістичними процесами, покликані вирішити відомі логістичні завдання: скоротити складські запаси, оперативно реагувати на зміни попиту, понизити собівартість продукції, оптимізувати транспортні потоки, скоординувати діяльність всіх елементів логістичного ланцюга та інші.

4. Використання логістики, включаючи транспорт, для захисту навколишнього середовища й створення перешкод для глобальних кліматичних змін, зокрема, введення заборони на використання деяких пакувальних матеріалів, додаткових вимог до екологічності транспортних засобів.

5. Скорочення числа постачальників та формування довгострокової співпраці з логістичними фірмами. У минулому фірми мали велику кількість постачальників, які конкурували один з одним, що допомагало укладати вигідні угоди. У сучасних умовах логістичні фірми все більш залучаються до управління всіма процесами в ланцюзі поставок, а фірми-клієнти все частіше ознайомлюють їх зі своєю довгостроковою метою, щоб спільно розробляти взаємоприйнятні рішення. Клієнти все більше цінують свій час та все більше довіряють професіоналам-логістикам, з якими співробітничують. Вони прагнуть обмежити їх число, але розвивати довгострокову співпрацю з тими, кого вони обрали в партнери.

Таким чином, в XXI столітті підвищується значення логістики як концепції, філософії управління та практики господарювання. Водночас у значній частині країн, серед яких і Україна, логістика все ще перебуває у фрагментарному стані, тобто на переважній більшості підприємств управлінський персонал використовує традиційно лише окремі логістичні рішення щодо планування матеріальних потреб, закупівель, планування виробництва, створення запасів, складування, транспортування, опрацювання замовлень, обслуговування клієнта. Значно рідше використовується логістичний підхід для управління матеріальними потоками з охопленням окремих фаз потоку (*постачання, виробництво, збут*). Інтегрована логістика всього підприємства та ланцюга поставок застосовується переважно підприємствами з іноземними інвестиціями.

1.3. Мета і завдання логістики

Зміст логістики полягає в реалізації логістичного управління інтегрованим ланцюгом поставок, тобто організації у рамках єдиного

потокового процесу переміщення матеріалів та інформації вздовж всього ланцюга від виробника до споживача.

На думку західних дослідників, однією з основних характеристик нової економіки буде повністю орієнтоване на конкретного споживача виробництво "на замовлення". Здатність компанії виробляти товари або надавати послуги "на замовлення" стане ключем до успіху.

Проведені нами дослідження дають можливість визначити **мету логістики**, яка полягає у раціональному координуванні фізичного розподілу та ефективному управлінні матеріальними потоками та потоками, що їх супроводжують, задля економії витрат, підвищення рівня обслуговування та досягнення цілей стратегії підприємства та отримання конкурентних переваг.

Мету і завдання логістики в організації не можна розглядати окремо від стратегічних цілей її бізнесу. Тому метою логістики на підприємстві є оптимізація його ресурсів та підвищення конкурентоспроможності за рахунок раціонального управління логістичними потоками.

Виходячи з цього, призначення (**кінцева мета**) логістики – забезпечити отримання продуктів та послуг там, де вони необхідні, тоді, коли вони потрібні. Кінцеву мету логістики часто представляють у вигляді "правил логістики" ("логістичного міксу"). В літературі можна зустріти від п'яти до восьми правил логістики. Найбільш розповсюдженим підходом є виділення "**семи правил логістики**" чи комплексу логістики "7R" (правила "семи R") (від *англ. right* – відповідний, правильний) [168]:

- *продукт* - необхідний продукт (the right product);
- *кількість* - у відповідній кількості (in the right quantity);
- *якість* - відповідної якості (in the right condition);
- *час* - у потрібний час (at the right time);
- *місце* - у відповідне місце (at the right place);
- *споживач* - відповідному споживачу (for the right customer);
- *витрати* - з необхідними мінімальними витратами (at the right cost).

Мета логістичної діяльності вважається досягнутою, якщо ці умови виконані, тобто необхідний товар необхідної якості в необхідній кількості доставлений в потрібний час та місце конкретному споживачу з мінімальними витратами .

Мета логістики конкретизується в її завданнях. Логістика вирішує дуже широке коло завдань, тому їх намагаються класифікувати: на загальні та основні (операційні) [78]; за об'єктами логістичного управління [63]; за логістичними функціями [67; 120]; за масштабами [93].

Загальне завдання логістики можна сформулювати так. Створення інтегрованої ефективної системи регулювання та контролю матеріальних та інформаційних потоків, що забезпечують високу якість поставки продукції.

Основні завдання вирішуються на операційному рівні управління підприємством стосовно транспортування, складування, утримання запасів, пакування тощо. До *операційних завдань логістики* на підприємстві належать:

- доставка товару клієнту у встановлений термін з мінімальними витратами на перевезення;
- обробка необхідної кількості замовлень на складі (комплектування, пакування, маркування) за певний час;
- доставка замовлень мінімальною кількістю транспорту тощо.

Відповідно до об'єктів логістичного управління виділяють завдання логістики, що спрямовані на:

- оптимізацію фізичних потоків майна;
- вдосконалення інформаційних процесів та процесів прийняття рішень;
- утримання оптимальних майнових запасів;
- синхронізацію інфраструктури логістичних процесів;
- оптимізацію витрат логістичних процесів.

Згідно з *функціональною класифікацією* логістичні завдання групуються таким чином: управління замовленнями, управління закупівлями, транспортування, управління запасами, складування, пакування, вантажопереробка, підтримка виробництва, організація розподілу продукції, управління якістю логістичного сервісу.

За масштабами завдання логістики розділяють на такі групи:

- глобальні – на міжнародному рівні та загальні – на рівні окремої країни, регіону та галузі (*створення, наприклад, в межах ЄС комплексних інтегрованих систем матеріальних, інформаційних й інших потоків; постійне вдосконалювання логістичної концепції; виконання наскрізного контролю за потоковими процесами в логістичних системах; розвиток методів та способів управління матеріальними потоками; визначення незбалансованості постачання, виробництва і збуту; стандартизація вимог до якості логістичних послуг раціональне формування господарських зв'язків; оптимізація структури транспортно-складських комплексів тощо*);

- часткові (локальні) – на рівні підприємства стосуються покращання обслуговування споживачів та зменшення витрат при виконанні логістичних операцій (*наприклад, оптимізація запасів на всіх етапах товароруху; скорочення терміну зберігання продукції; скорочення терміну перевезень; швидка реакція на вимоги*

споживачів; зниження витрат у всіх ланках логістичного ланцюга; раціональний розподіл транспортних засобів; гарантування якісного післяпродажного обслуговування тощо).

1.4. Види логістики

Види логістики класифікують за рядом ознак [55; 56; 73; 78; 93; 108; 128].

1. За масштабами розроблюваних проблем виділяють такі рівні логістики:

- макрологістику;
- мікрологістику.

Деякі автори розглядають ще мезологістику та металогістику.

Макрологістика досліджує процеси, що проходять на загальнонаціональному і міждержавному рівні. Макрологістика - проведення національної або глобальної логістичної стратегії, що спрямована на формування стійких торгово-економічних зв'язків між окремими країнами та регіонами. Прикладами глобальної логістичної стратегії є угоди про створення регіональних міжнародних організацій (ЄС, СНД, АСЕАН, НАФТА та інших), згідно з якими спрощуються або скасовуються митні формальності, впроваджуються загальні стандарти та інше.

Мезологістика розглядає процеси, які протікають на регіональному рівні та у повних ланцюгах поставок від добування сировини до споживання.

Металогістика стосується груп підприємств, об'єднаних загальними цілями щодо оптимізації господарських зв'язків.

Мікрологістика розглядає проблеми управління логістичними потоками на рівні окремого підприємства. Окрім внутрішньовиробничих, мікрологістика охоплює логістичні процеси між підприємством та його постачальниками, споживачами, транспортними фірмами, посередниками тощо.

Згідно з іншим підходом: мікро - рівень підприємства; мезо - область; макро - рівень держави; мега - рівень регіону світу або інтеграційного угруповання, наприклад, єврологістика; мета рівень - глобальна логістика.

2. За зонами управління логістика підприємства поділяється на:

- зовнішню (займається питаннями управління потоками, які виходять за межі підприємства, але перебувають у сфері його впливу);
- внутрішню (спрямована на управління потоковими процесами в межах підприємства).

3. За функціональними областями логістика поділяється на:

- закупівельну (постачання);
- виробничу (виробничих процесів);
- збутову (розподільну).

Закупівельна логістика вирішує питання, що належать до сфери забезпечення підприємства необхідними ресурсами.

Виробнича логістика охоплює питання з управління переміщенням та зберіганням ресурсів безпосередньо в процесі виробництва.

Збутова логістика пов'язана із управлінням потоком товарів від виробника до споживача.

4. За змістом логістичних операцій розрізняють транспортну, складську логістику, логістику запасів, інформаційну, фінансову логістику.

5. За сферами господарської діяльності виділяють такі види логістики: виробничих підприємств; промислової; будівельної; агрологістики; комерційної (торговельної); митної; банківської; освітньої; логістику послуг (туризму, побутового обслуговування тощо); логістику рециркуляції (утилізації, повернення тари) та ін.

1.5. Актуальність використання логістики в удосконаленні господарської діяльності підприємств України

Тенденції світового економічного розвитку призводять до зростання вимог до ефективності діяльності підприємств, що пов'язані з активізацією їх асортиментної політики, скороченням життєвий цикл товарів, ускладненням прогнозування попиту, збільшенням складських та транспортних витрат. Тому все більш актуальним стає раціональне планування виробництва та збуту, що зорієнтовані на задоволення попиту з мінімальними витратами, посилення координації між взаємопов'язаними видами діяльності. Вирішення цих завдань потребує розвинутої логістики, наявності компетентного логістичного менеджменту. Логістичний підхід до управління бізнесом стає головною складовою його конкурентоспроможності. Західні фахівці в області логістики вважають, що компанії, які досягли в логістиці світових стандартів, здатні отримувати конкурентні переваги за рахунок постійного вдосконалення якості обслуговування клієнтів. Це шлях, яким ідуть всі розвинуті країни та провідні компанії світу.

Логістика сприяє ефективному розвитку підприємства завдяки вибору відповідної логістичної стратегії; формуванню адекватної логістичної системи; раціональній організації логістичного процесу на підприємстві; розв'язанню проблем міжфункціональної та міжорганізаційної координації та інтеграції.

Ефективність логістики яскраво ілюструє класичний приклад. Будівельне устаткування складно транспортувати, воно великих

розмірів і не вміщується в контейнери. Це істотно збільшує вартість транспортування. Фірма-виробник устаткування, застосовуючи інтегрований логістичний підхід до управління, вирішила проблему скорочення витрат на транспортування своєї продукції шляхом координації діяльності та погодження інтересів виконавців на різних стадіях проходження продукту. На етапі проектування будівельне устаткування було сконструйовано так, що деякі його деталі можна було зняти й укласти так, щоб вийшов ідеальний прямокутник, який легко вміщується в контейнер і штабелюється.

Вже практично доведено [35; 78], що економічний ефект від застосування логістичного підходу до управління потоками ресурсів містить такі складові:

- скорочення запасів на всьому шляху логістичного потоку (від 30 до 70%) за рахунок високого ступеня погодженості дій учасників логістичних процесів, підвищення надійності поставок, раціональності розподілу запасів тощо;

- скорочення часу проходження товарів по логістичному ланцюгу. Так в західних країнах безпосередньо на виробництво товару витрачається лише від 2% до 5% сумарного часу, більше 95% часу використовується на проходження його каналами поставки (транспортування та зберігання). Скорочення цієї складової дозволить прискорити оборотність капіталу, покращити обслуговування споживачів;

- зниження транспортних витрат (на 30-50%) шляхом оптимізації маршрутів та графіків руху транспорту;

- скорочення витрат ручної праці на операції з вантажем завдяки застосуванню однотипних засобів механізації, однакової тари, аналогічних технологічних прийомів вантажопереробки в усіх ланках логістичного ланцюга.

Сукупний економічний ефект від використання логістики, як правило, перевищує суму ефектів від покращення перерахованих показників завдяки інтегративним властивостям логістичних систем.

Про ефективність застосування логістики свідчить закордонний досвід. За даними Європейської логістичної асоціації та Національної ради з управління фізичним розподілом США впровадження логістичного підходу дає можливість на 10-30% знизити собівартість продукції та на 30-70% скоротити обсяги матеріально-технічних запасів.

Зокрема, на підприємствах "Форд", "Дженерал Моторз" впровадження логістичного підходу дозволило зменшити рівень запасів на 40%, у фірмі "Ксерокс" – у два рази. З досвіду провідних західних компаній відомо, що скорочення на 1% витрат на виконання логістичних функцій еквівалентне 10%-му зростанню обсягів продажу [60]. В окремих зарубіжних фірмах витрати на логістику зазвичай

коливаються в межах 5-35% від обсягу продажу в залежності від типу бізнесу, географічного масштабу діяльності і співвідношення вагових та цінових характеристик матеріалів і продукції [24]. Затрати на логістику, як правило, складають одну з найвагоміших статей витрат, що пов'язані з веденням бізнесу.

Концепція логістики набуває все ширшого використання у вищих ешелонах управління компаніями, покладається в основу ділової стратегії фірм та використовується як знаряддя у конкурентній боротьбі. Сьогодні складно уявити повноцінне виробництво або маркетинг без логістичної підтримки. Більшість споживачів в розвинутих країнах світу вже давно сприймають високу якість логістики як належне.

Розглянемо стан розвитку логістичної діяльності та логістичного забезпечення **в Україні**. Вважається, що в Україні концепція логістики отримала розповсюдження починаючи з 1990-х років. В 2006 році в Києві відбувся 1-й Міжнародний форум "Логістика в Україні", на якому виступали логісти-практики з підприємств "Сармат", "Чумак", "УВК", "Київстар", "Крафт фудс Україна", "Тетра пак", "АВК" та інші. Видається ряд спеціалізованих журналів. На організацію логістичного процесу на вітчизняних промислових підприємствах щорічно витрачається від 10 млрд. дол. США. За підрахунками Української логістичної асоціації, в Україні на перевезення, зберігання продукції та сировини підприємства витрачають 15 % ВВП (для порівняння, – в ЄС і США логістичні витрати становлять 12–16 %, у Китаї – 26 %, в Японії – 6 %). За даними експертних оцінок, в Україні 70 % логістичних витрат припадає на транспорт (7 млрд. дол. США), 25 % – складське зберігання (2,5 млрд. дол. США), близько 5 % – управління логістичними потоками (0,5 млрд. дол. США). Експертами Української логістичної асоціації було проведено опитування серед логістичних операторів стосовно способів організації логістики на українських підприємствах [154]. Результати опитування представлено на рис. 1.1.

У світовій практиці існує чотири підходи до організації логістичної діяльності підприємства. Перший - підприємство самостійно створює відділ логістики, функції якого полягають у здійсненні всіх процесів логістичної діяльності від закупівлі сировини/матеріалів до збуту продукції. За використання цього підходу будуються склади підприємства, створюється автопарк, формується великий штат працівників, тобто мова йде про цілком автономний підхід до здійснення логістичної діяльності (мовою фахівців – 1р1). Другий підхід передбачає передачу виконання частини логістичних функцій стороннім компаніям. Наприклад, складське зберігання або окремі види перевезення (2р1). Третій підхід - аутсорсинг усіх логістичних функцій, зокрема управління поставками сировини та відвантаження продукції

(3рl). Четвертий підхід - тісна співпраця з логістичним провайдером, який не лише забезпечує доставку, відвантаження та координування, а й просуває товар у роздрібній мережі (4рl).

Західні компанії в основному використовують два останні способи організації логістики. За даними експертів в Європі та США вже понад 60 % виробників вдаються до послуг спеціалізованих логістичних фірм, працюючи з ними за підходами 3рl і 4рl. Близько 40 % компаній передають лише частину логістичних функцій аутсорсинговим фірмам за підходом 2рl. Власний логістичний відділ та використання підходу 1рl використовують лише великі компанії [184].

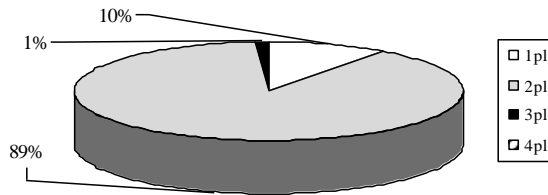

Рис. 1.1. Способи організації логістичної діяльності на підприємствах України

Ситуація в Україні відрізняється від західних підприємств. На українському ринку за принципом автономної логістики працює близько 10 % підприємств. В основному це компанії, які володіють власними складами та автопарком. Навіть великі міжнародні компанії, які вийшли на український ринок у 1990-х роках, ще донедавна намагались самостійно здійснювати логістичне управління діяльністю, оскільки існував цілий ряд об'єктивних причин: відсутність логістичних операторів, складських приміщень класів А і В, нерозвинений ринок автоперевезень. З часом ситуація на українському ринку почала змінюватись, й більшість іноземних підприємств поступово почали передавати частину логістичних функцій на аутсорсинг.

Майже 90 % українських виробників працюють за схемою 2рl. Підприємств, які віддали повністю логістичне забезпечення на аутсорсинг, в Україні є щонайбільше 1 %. За проведеним дослідженням логістичних компаній України, що надають комплекс консалтингових послуг з підтримки бізнес-процесів у сфері стратегічного й операційного менеджменту, інформаційних технологій, транспортування, складування тощо, визначено основні підприємства-клієнти різних галузей економіки, а саме: підприємства важкої промисловості (15 %), підприємства енергетики (20 %), підприємства фінансового сектора (10 %), підприємства машинобудівної галузі (10 %), на торгівлю і будівництво припадає по 7 %, найменше на сільське господарство – 1 % [184].

На сучасному етапі в логістичній діяльності українських підприємств аутсорсинг займає досить вагому частку. Спостерігається також стабільне збагачення спектра сервісу, що надається постачальниками логістичних послуг.

Логістичний аутсорсинг діяльності машинобудівних підприємств представлений в Україні близько 50 професійними логістичними операторами, зокрема такими компаніями як: "Група Берег", "Карго-Сервіс", "Комора С", "УВК", "ТБН Логістик", "Фордон", "УЛС", "СВРОСИВ-Логістика", "Укрпродукт-Логістик", "Ост-Вест Експрес", "Ін-Тайм". Із входженням України у СОТ на український ринок почалась експансія міжнародних логістичних компаній, які активно розвивають свою діяльність, серед яких: "ASTRA", "DHL", "FedEx", "Fiege", "Ups", "Kuehne&Nagel", "Raben", "Schenker Ukraine", "Maersk Logistics Україна", "FM Logistic", "Revival Express". 70–80 % цих логістичних компаній – це вузькоспеціалізовані посередники, що займаються транспортуванням, експедицією, складуванням, митним оформленням, вантажопереробкою та ін. Протягом останніх трьох років в Україні почав формуватись і ринок комплексної логістики.

За підсумками національного рейтингу "Logistics Award Ukraine – 2011" були визнані наступні компанії переможці різних логістичних номінацій: у номінації "Кращий логістичний провайдер" – ТОВ "Рабен Україна", ТОВ "Комора-С"; у номінації "Кращий постачальник IT-рішень в управлінні ланцюгами постачань" – ПП "Українські інтелектуальні технології"; у номінації "Краще IT-рішення для складу" – ТОВ "Квантум Інтернешенел"; в номінації "Краща консалтингова компанія" – ТОВ "КТС Плюс"; у номінації "Кращий логістичний оператор контейнерних перевезень" – "Uni Laman Group"; у номінації "Кращий складської оператор" – ТОВ "Комора-С"; у номінації "Краща транспортно-експедиційна компанія" – ТОВ "Рабен Україна", АТ "ДПД Україна"; у номінації "Кращий виробник складського та спеціалізованого обладнання" – "Schoeller Arca Systems"; у номінації "Кращий персонал в логістиці" – АТ "ДПД Україна".

Структура ринку логістичного аутсорсингу України має такий вигляд (рис. 1.2) [184].

В Україні аутсорсинг розвивається не так активно як за кордоном, що пояснюється цілою низкою причин, найпоширенішими серед яких є недотримання прийнятих зобов'язань щодо рівня обслуговування; відсутність стратегічного бачення серед управлінського персоналу; складність у досягненні зниження витрат; зростання цін після встановлення співпраці; зниження можливості впливу і контролю щодо функцій, які передаються логістичному провайдеру; відсутність консультативних можливостей, які спираються на знання, тощо.

Однак, можна відзначити й приклади ефективного

використання аутсорсингу у сфері логістики на українському ринку. В Україні спостерігається тенденція до створення потужних компаній, які спеціалізуються на наданні послуг у сфері збереження та переробки вантажів (митні та складські термінали). В Європі така послуга існує на достатньо високому рівні: загалом існує багато потужних складських терміналів місткістю 50–60 тис. палето-місць. В Україні в подібних послугах зацікавлені підприємства таких міст як: Київ, Одеса, Дніпропетровськ, Донецьк, Харків, Львів, а також морські порти. Водночас, пропозиція логістичних послуг із збереження та переробки вантажів є недостатньою.

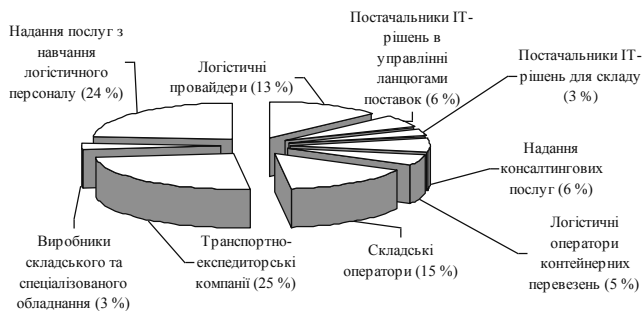

Рис. 1.2. Структура ринку логістичного аутсорсингу України

Варто відзначити значний потенціал вітчизняного ринку логістичних послуг. Особливо актуального значення набуває практичне впровадження процесів логістизації на машинобудівних підприємствах, що забезпечить зниження витрат виробничого, складського, транспортно-експедиторського та збутового характеру.

Промислові підприємства України найбільше використовують складські та транспортно-експедиторські аутсорсингові логістичні послуги. Складська система виступає інтегрованою частиною будь-якої логістичної системи, а склади – основною ланкою між виробниками і споживачами. На сьогодні український ринок складської нерухомості, за оцінками консультантів і девелоперів, є одним із найперспективніших напрямів розвитку ринку нерухомості. Попит на якісні складські приміщення значно перевищує пропозицію на ринку.

За даними дослідження ринку складської нерухомості України проведеного міжнародною консалтинговою компанією у сфері комерційної нерухомості Collers International [184], на сьогодні його структура має вигляд (рис. 1.3).

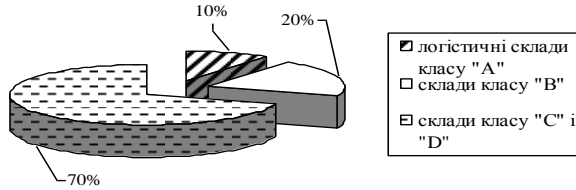

Рис. 1.3. Структура ринку складської нерухомості України

З рис. 1.3 видно, що найбільшу частку ринку складської нерухомості на сьогодні займають низькоякісні приміщення класів "С" та "D", які не відповідають вимогам міжнародної логістичної діяльності (про поділ на класи складів див. п.10.1).

Спостерігається і така негативна тенденція на цьому ринку, як перевищення попиту на складські сучасні приміщення класу "А" та "В" над їх пропозицією на ринку. Тому, вітчизняним ріелторам доводиться задовольняти значний попит на складські приміщення класу "А" та "В" за рахунок складської нерухомості нижчого рівня.

Функціонування ринку складської нерухомості тісно пов'язане із динамічним розвитком сфери торгівлі, ринку логістики й дистрибуції та, опосередковано, з транспортно-експедиторським ринком. На сьогодні структура ринку експедирування за видами транспорту [185] має такий вигляд (рис. 1.4).

Найбільша частка в структурі ринку експедирування України належить перевезенням залізничним транспортом. Залізничний транспорт є найбільш розвиненим в Україні. За вантажообігом він виконує основні обсяги перевезень – 56,7%. Однак, якщо мова йтиметься про надання транспортно-експедиторських послуг спеціалізованими транспортними організаціями, то лідером виступить ринок автотранспорту, частка якого становить 18,8%.

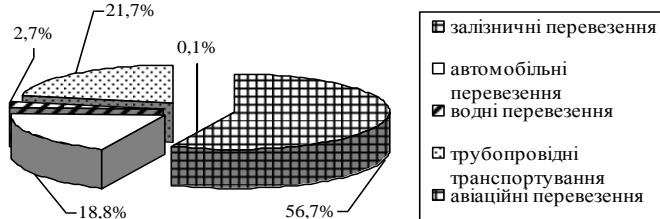

Рис. 1.4. Структура ринку експедиторських послуг за видами транспорту

За даними порівняльного аналізу, проведеного Міжнародним банком розвитку і реконструкції та Міжнародною фінансовою

корпорацією [57], виявлено, що за якістю транспортної системи та ефективністю логістичного забезпечення серед 155 країн Україна посідає 102 місце з індексом логістичної ефективності 2,57 (для порівняння: Росія – 94, Сербія – 83, Латвія – 37, Ізраїль – 31, Швеція – 3, Сінгапур – 2 та Німеччина – 1 місце з індексом 4,19). Цей аналіз показує, що від інших держав Україна відстає, особливо у сферах митного проходження, якості транспортної інфраструктури, зручності перевезень та їх маршрутів, а також якості логістичних послуг (рис.1.5).

Рис. 1.5. Порівняння загальних індексів оцінки логістики України та інших держав

Підтвердженням актуальності впровадження логістичного підходу на українських підприємствах можуть бути тенденції, які прослідковуються в результаті аналізу офіційних статистичних даних:

- зменшення прибутковості вітчизняних підприємств та висока питома вага збиткових підприємств;
- зменшення прибутку через утримання надлишкових матеріальних запасів.

Потенціал логістики дозволить будь-якому підприємству досягти суттєвого скорочення витрат зважаючи на те, що за оцінками фахівців, питома вага логістичних витрат в собівартості продукції в Україні сягає близько 40%. Однак є ряд *труднощів, що заважають розвитку логістики в Україні:*

- нестача організованих оптових товарних ринків;
 - недостатній рівень розвитку систем зв'язку і телекомунікацій;
 - нестача фахівців відповідної кваліфікації;
 - поганий стан автомобільних доріг;
 - недостатня кількість вантажних терміналів, а також їх низький техніко-технологічний рівень;
 - високий ступінь фізичного і морального зносу рухомого складу транспорту;

- слабкий рівень механізації і автоматизації складських робіт;
- недостатнє виробництво сучасної тари і упаковки тощо.

Сприятливими факторами розвитку логістики в Україні виступають:

- вигідне географічне положення України;
- зростання обсягів роздрібної та оптової торгівлі;
- перевищення попиту над пропозицією логістичних послуг;
- велика ємність ринку логістичних послуг;
- вихід на ринок України міжнародних торгових операторів, що використовують логістичні послуги;
- низькі витрати будівництва складських приміщень у порівнянні з іншими об'єктами нерухомості тощо.

За індексом ефективності логістики LPI-2012 (Logistics Performance Index) Україна знаходилася в рейтингу 2012 року на 66 місці серед 155 країн [186].

Таким чином, ефективність функціонування вітчизняної економіки значною мірою залежить від рівня розвитку логістичної інфраструктури, логістичного аутсорсингу та ступеня відповідності виконуваних логістичних функцій й операцій міжнародним стандартам і нормам. Відповідність виконуваних логістичних функцій міжнародним стандартам сприятиме підвищенню конкурентоспроможності української продукції, створенню сприятливих умов для її експорту, інтеграції вітчизняних підприємств до світового ринку тощо.

Питання для самоперевірки та контролю засвоєння знань

1. Назвіть історичні сфери застосування терміну "логістика"
2. Сформулюйте визначення поняття "логістика"
3. Охарактеризуйте етапи розвитку логістики
4. Сформулюйте мету логістики
5. За якими ознаками класифікуються завдання логістики?
6. Наведіть класифікацію видів логістики
7. Обґрунтуйте доцільність використання логістичного підходу у діяльності вітчизняних підприємств